

הדרף היומני

עלון יומי ללומדי הדרף היומני י"ל ע"י "מדרשית הדרף היומני פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קלח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדרף

חי מקיים מצווה שעבד אוכל תרומה?

מבואר בגמ' שכאשר הקנה מתנה לחברו והיו בהם עבדים, אף אם צווח הזוכה, קנה. והביאה הגמ' נפק"מ שאם הוא כהן הם אוכלים בתרומה. ביאר הרשב"ם (ד"ה אוכלין) שהסיבה שהעבדים אוכלים בתרומה, דכתיב "כהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו". ובסברת הזוכה שאינו רוצה לקבל את המתנה ביאר הרשב"ם (ד"ה והיו) שאינו מעוניין לזון את העבד, למרות שיכול לומר לעבד עשה עימי ואני זנך אולם לא נח לעשות כך לכתחילה.

והרבה תמהו מה לו לרשב"ם להרבות בסברות מדוע הזוכה לא מעוניין לקבל את המתנה, רק משום שאינו רוצה לזון, הרי שגם מתנות יחיה וכד'. ביאר החת"ס (חולין לט, ב) שלגבי מתנת שכב מרע לא שייך לומר שגם מתנות יחיה, ועי' בגמ' לפנינו לקמן קנא, א שהיו החכמים מחזרים אחר מתנת שכב מרע, לכך הוצרך הרשב"ם לבאר שאין רצונו של האדון לזון את העבד.

הסתפק בבית האוצר (להגר"י ענגיל, מערכת א-כ כלל קסז עמ' 244) האם מצוות אכילת תרומה זה דווקא בכהן או אף עבד כהן ואשת כהן כאשר הם אוכלים תרומה מקיימים מצווה או שלגביהם זה רק היתר אכילה היינו שהיות והם ממון הכהן בהגדרת "קנין כספו" (והארכנו בנושא ביבמות בפרק הערל) הותר לבעל ולאדון לתת להם מן התרומה.

הביא הגר"י ענגיל ראייה מסוגיית הש"ס בגיטין (יב, ב) נחלקו רבנן ורבי מאיר האם האדון יכול לחזור בו משטר שחורר לאחר שנתן לשליח לפני שזכה העבד בשטר השחרור. דעת רבנן שהאדון לא יכול לחזור כיון שזכות לעבד להשתחרר והשליח זכה עבורו. דעת רבי מאיר שיכול האדון לחזור בו ואין השליח זוכה לעבד כיון שהשחרור הוא חוב לעבד ואין השליח נעשה זוכה עבורו.

ביארו בתוס' (שם ד"ה השבתוני) רבנן סברו שדעת רבי מאיר ששחרור לעבד מוגדר כחוב, שיות והאדון נותן לעבד מזונות בשביל שניתן תרומה הרבה לכהנים או משום שיש מצווה באכילת תרומה. ע"ז אמרו רבנן הרי האדון יכול שלא לזון את העבד. אמר להם רבי מאיר, אמת הדבר שהאדון יכול שלא לתת לעבד תרומה ומצד זה השחרור לא מוגדר כחוב, אולם היות והעבד מוגדר "לעבד כהן" יכול לרכוש תרומה בזול יותר מן החולין ובשחרור מפסידא את התואר "עבד כהן" ולכן שטר שחרור מוגדר כחובה עבורו.

מוכח מדברי התוס' הנזכרים, שיש מצווה לעבד כאשר אוכל תרומה, שהרי אמרו תוס' בדעת רבנן שהבינו רבבי מאיר שהאדון נותן לעבד לאכול בתרומה או מצד שיש הרבה תרומה בבית הכהן או מצד שיש מצווה באכילת תרומה.

עוד מוכיח מסוגיית הש"ס בפסחים (עב, ב) לגבי הגידון של טועה בדבר מצווה, שנחלקו רבי יהושע ור"א לגבי מי שהיה מותר באכילת תרומה ובזמן שאכל התברר לו שפסור לו לאכול בתרומה דעת רבי אלעזר שחייב בקרן וחומש דבר רבי יהושע שפסור. ובגמ' דנו בנושא עד שהעלו למסקנא שהגידון של רבי יהושע ור"א לא קשור לטועה בדבר מצווה, ודעת רבי יהושע שפסור היות ואכילת תרומה מוגדרת לעבודה ואף כהן שעבד והתברר לו שהוא בן גרושה וחלוצה עבודתו כשרה, ולכן אף אם אכל בתרומה ונודע שהוא בן גרושה וחלוצה, פטור כיון שאכילת תרומה היא עבודה. וכן עבד כהן שאכל בתרומה ואמרו לו מת רבך או מוכרך לישראל פטור. נוקט הגר"י ענגיל מוכח שאכילת תרומה היא עבודה אף ביחס לעבד וממילא זה מצווה, שהרי אין לומר שמעשה של רשות יהיה מוגדר לעבודה עד כדי להיפטר מקרן וחומש. מוכח מדברי התוס' בגיטין שאכילת עבד בתרומה מוגדרת למצווה.

מביא הבית האוצר מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (בגיטין שם) שנראה שהנושא האם לעבד יש מצווה באכילת תרומה, זה יסוד המחלוקת בין רבי מאיר לרבנן, לדעת רבי מאיר האדון יכול לחזור מהשטר שחורר כיון שהשליח לא זכה לעבד מחמת שיש חוב לעבד שמפסיד תרומה היות ויש מצווה לעבד באכילת תרומה ואם יזכה לו השליח בשטר שחורר נמצא מפסידו מאכילת תרומה. אולם לדעת רבנן אין בזה חובה לעבד כל מה שאוכל בתרומה זה מחמת שהוא עבד לכהן וקנינו לו בקנין ממון, ולשון הרמב"ם "שזה העבד באכילת תרומה או בהיותו בעל כנענית לא הוסיף בעצמו מעלה עד שתאמר שחובה היא לו כשיצא לחירות ואמנם זה כמו שתאכל בהמת כהן תרומה מפני שהיא קנין כספו וכו'". עכ"ל. הרי מבואר שלשיטת רבנן אין באכילת עבד מצווה כי אם היתר אכילה לעבד מחמת שהוא עבד לכהן ודין אכילתו שווה לבהמת כהן שאוכלת בתרומה היות והיא קנין כספו.

אמנם יש לפלפל בכל הנושא בארוכה, שהרי ידוע חיזושו של הבית הלווי שבאכילת קודשים ותרומה אין מצווה לאכול, אלא המצוה לדאוג שלא ישאר ואל יתכלה בדרך בזיון, נמצא שהאכילה אינה מצווה אלא זה גורם שלא ישאר תרומה. לפי הבנה זו מאד מוזדשים דברי הבית האוצר שיהיה מצווה לעבד או לאשה, שהרי אף בכהן עצמו לא ברור שיש מצווה, א"כ בודאי שבעבד הגדרת אכילתו היא מתיר בלבד ולא קיום דין.

ובמקום אחר הארכנו לבאר, שניתן להתמצע וללמוד שאמנם על האדון נאסר

כללות את התרומה בדרך כילוי, וצריך הוא לאוכלה כדי שלא תשאר התרומה ואמנם אינו מקיים מצווה חיובית כדברי הבית הלווי, אולם יש כאן מצווה קיומית שמוטל על הכהן שלא יהיה תרומה ותהיה נאכלת, זאת המצווה שייך לומר שיש גם לכהן כלפי אשתו שאוכלת, וכן לאדון כלפי עבדו, אם נותן להם תרומה לאכול הרי גורם לקיים את הדין האמור בתרומה שתהיה נאכלת ולא תתבזה, א"כ זה קיום דין לאדון ומצוותו של האדון ולא קשור כלל לחיוב העבד במצוות. ודו"ק. מעתה לא נזקקנו לבאר בדברי התוס' בגיטין כחיזושו של הבית האוצר, וניתן לבאר דבריהם בקיום הדין ובמצווה, לא מחמת עצם הדבר שיש לעבד מצווה באכילתו, לעולם אין הוא מקיים שום מצווה באכילה, אלא יש לו היתר אכילה ולא יותר אלא לאדון נח לו לתת לעבד כדי שהאדון יקיים את מצוותו שתהיה התרומה נאכלת ודבר זה ניתן לקיימו אף ע"י אכילת העבד.

סיכום הדרף

נושא: הלכות במתנת שכב מרע. חשב ב"ד טועים

אמר רב יהודה בשם שמואל, כתב שטר מתנה לחברו, **המקבל אמר** איני חפץ במתנה ואפילו עומד וצווח שאינו רוצה, קנה. **לדעת רי"ח** לא קנה. **וביאר רב אבא בר ממל** שלא נחלקו, **אלא לרי"ח** לא קנה כיון שמחה בתחילה ולכן לא זכה בעל כורחו, **ושמואל עסק** באופן ששתק ורק אח"כ מחה, כיון שכבר זכה לא יוצא מרשותו ע"י לשונות הללו עד שיפקיר או ימכור.

אמר רבנן, אם הנותן זיכה למקבל ע"י אדם אחר, שתק המקבל ואח"כ צווח, נחלקו רבנן ורשב"ג. **שלמדנו** שאם כתב נכסיו לחברו והיו בהם עבדים והמקבל אמר איני רוצה בהם, **לדעת רבנן** אם היה כהן (המקבל) אוכלים העבדים בתרומה, מבואר שזכה בהם למרות שצווח. **לדעת רשב"ג**, כיון שאמר איני רוצה בהם, זכו יורשי הנותן. ותמהו בגמ', האם לרבנן אוכלים בתרומה גם כאשר עמד וצווח שאינו מעוניין לקבלם במתנה. **ואמר רבא וא"ר יוחנן** שבאופן **שצווח בתחילה** לכו"ע לא זכה בהם ואינם אוכלים בתרומה. **אם שתק ואח"כ צווח**, לכו"ע כבר זכה בהם ואוכלים בתרומה. **נחלקו** באופן שזיכה הנותן למקבל ע"י אדם אחר ושתק בזמן שקיבלו עבורו את השטר, וצווח כאשר הגיע לידו. **רבנן סברו** היות ושתק בעת קבלת השטר זכה בעבדים, אח"כ שצווח זה חזרה שאינה מועילה. **ורשב"ג סבר**, הוכיח סופו על תחילתו, ומה שלא צווח עד עתה היות וחשב שאין לו לצווח עד שתיגע מתנה לידו.

שכיב מרע שאמר תנו 200 לפלוני, 300 לאדם ב', 400 לג', אין כוונתו שכל הקודם בשטר, קדם שיעבודו ויזכה, **אלא** כולם זוכים בשווה. **ואם יצא שטר חוב** על נכסיו של נותן המתנה גובים מכולם בשווה. **אולם אם אמר השכיב מרע**, תנו 200 לפלוני, ואחריו 300 לפלוני, ואחריו וכו', היות והעמידים בסדר עדיפות כוונתו שהקודם קודם זכה, **ואם יצא שטר חוב** גובה המלווה מן האחרון, ואם אין בו כדי חובו גובה מלפניו וכו'.

שכיב מרע שאמר "מאתיים זוז לבני בכורי כראוי לו", מקבל 200 זוז מלבד חלק בכורתו שלכך אמר אביו "כראוי לו", היינו ליפות כוחו יותר. **אולם אם אמר** "בבכורתו", לא יקבל בנוסף לבכורתו אולם ידו של הבכור על העלוונה, אם חלק **בכורתו יותר** ממתנתו, יטול בכורתו, אם **מתנתו יותר** מבכורתו יטול מתנתו. **וכן אם אמר לבני אשתו** "מאתיים זוז לאשתי כראוי לה" ונטלת את המתנה ובנוסף מקבלת כתובתה. אולם אם אמר "מאתים זוז לה עליונה, ידה על העלוונה, אם מתנתה יותר מכתובתה יטול מתנה, ואם כתובתה יותר ממתנתה יטול כתובתה. **וכך יהיה הדין לבני בעל חוב**, אם אמר "מאתים זוז לבעל חובי כראוי לו" ונטל מתנה וחוב. אם אמר "בכובי" ונטל מחמת החוב. **שואלת הגמ'** מדוע בבעל חוב שאמר "כראוי לו" יטול אף מתנה הרי יתכן שאמר שיטול כראוי לו בחובו. **ביאר רב נחמן** שאמר לו רב הונא שזה שית רבי עקיבא שסבר שהוסיף אדם לשון יתירה בא לרבות דבר מה. **שלמדנו לעיל** (סז, א) מכר את הבית, לא נכלל במכר בור ודות, אע"פ שכתב עומקא ורומא. וכדי להגיע לבור והדות **לדעת ר"ע** צריך לרכוש דרך מאת הלוקח. **לדעת חכמים**, השאיר לעצמו את הדרך ואין צריך לרכוש. **ומודה ר"ע**, אם אמר המוכר הכל מכור לך למעט בור ודות, השאיר לעצמו אף את הדרך. **מבואר ששיטת ר"ע** שהיות והמוכר לא היה צריך לומר "חוץ מאלו" ואם אמר חוב להוסיף שאין הלוקח צריך לכתח דר, **כן גם השכיב מרע** לא היה צריך לומר לבעל חוב "כראוי לו" ואם אמר הוסיף לו מלבד חובו, אף מתנה.

שכיב מרע שאמר "לפלוני חייב לי מנה", **שיטת רבי מאיר**, שנתנו חכמים רשות לעדים לכתוב את דבריו, ולכן כאשר יורשיו באים לגבות את החוב, צריכים להביא ראיה שבאמת חייבים לו שהרי העדים לא הכירו ולא יודעים. **לדעת רבנן**, אין רשות לעדים לכתוב אא"כ יודעים ומכירים דבריו שהם אמת, ולכן אין היוורשים צריכים להביא ראיה, שחששו רבנן שאם יכתבו העדים יוצאו זיינים טועים בלא ראיה מהיורשים. **אמר ר"ג שאמר ר"ה** שלמדנו את השיטות להפך, לדעת ר"מ אין כותבים העדים, ולדעת רבנן כותבים. **ואף ר"מ** חששו היה לבי"ד טועים, שיקבלו שטר שכתבו העדים בלא להכיר את המעשה, ויוציאו ממון בלא ראיה נוספת. **אמר רב דימי**, להלכה אין חוששים לבי"ד טועים, ויכולים העדים לכתוב מפי השכיב מרע. **ואמנם רבא פסק** לגבי חליצה ומיאון, שאין בי"ד מקיימים את סדר החליצה, ואין מקבלים מיאון מקטנה אא"כ מכירים ויודעים מי הם הנידונים, **ולכן העדים** יכולים לכתוב שטר מיאון וחליצה למרות שאינם מכירים את הנידונים כיון שבבי"ד כבר הכירו, **והבינה הגמ'** שדינו של רבא מחמת שחוששים לבי"ד טועים. **מבאר הגמ'** שאין להשוות בין הדברים, בי"ד אחר בי"ד לא מדקדקים היות ותולים שהראשונים עשו כדיו, **לכן רבא** אמר שיחלצו וימאנו רק אם מכירים. **אולם בי"ד** מדקדקים לאחר עדים ולכן אין חוששים לבי"ד טועים לסמוך על השטר של השכיב מרע בלא ראיה.